

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 313/2025 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen akateemisesta vapaudesta

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Olga Oinas-Panuman /kesk ym. näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 313/2025 vp:

Mitä hallitus tekee, jotta Suomi nousee takaisin akateemisen vapauden kärkimaihin?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus ovat demokraattisen yhteiskunnan keskeisiä arvoja. Akateeminen vapaus tukee sananvapautta, kriittistä ajattelua, sivistystä ja päätöksenteon laatua, jotka ovat kaikki demokratian peruspilareita. Tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus sekä yliopistojen itsehallinto on Suomessa turvattu perustuslaissa.

Suomi houkuttelee kansainvälisiä tutkijoita parhaiten pitämällä huolta siitä, että tiedeyhteisömme on jatkossakin avoin ja kansainvälinen ja järjestelmämme houkutteleva, kannustava ja turvallinen. Tutkimusrahoitus ja resurssit ovat keskeisiä vetovoimatekijöitä, samoin kuin akateeminen vapaus ja tutkimusorganisaation hyvä maine.

Suomen Akatemia on toteuttanut tänä vuonna rahoitushaun, jonka avulla vahvistetaan yliopistojen mahdollisuuksia rekrytoida kansainvälisiä osaajia Suomeen. Rahoitus mahdollistaa kansainvälisten korkean tason tutkijan tai tutkijoiden rekrytoinnin suomalaisiin yliopistoihin maista, joissa tieteen ja ylimmän opetuksen vapaus on uhattuna. Rahoitus vahvistaa osaamiskeskittymiä, tutkimusympäristöjä ja kansainvälisyyttä. Akatemian rahoitus on yhteensä 50 miljoonaa euroa vuosina 2026–2030.

Tieteen vapauden mukaisesti tutkijoilla on oikeus valita vapaasti tutkimusaiheensa ja -menetelmänsä ja oikeus julkaista tutkimustuloksensa. Tutkijoiden ja opettajien tulee myös voida työskennellä ilman häirintää, asiatonta henkilöön kohdistuvaa kommentointia tai maalittamista. Kriittinen keskustelu toki kuuluu tieteeseen ja ylimpään opetukseen, mutta avoin tiedevastaisuus ei sitä edistä.

Suomalaiset arvostavat tiedettä. Viimeisimmän tiedebarometrin (2024) mukaan 86 prosenttia suomalaisista luotti tieteeseen ja tutkimukseen joko erittäin tai melko paljon. Vertailun vuoksi Ruotsin vastaavan barometrin mukaan tieteeseen luotti erittäin tai melko paljon 79 % vastaajista.

Tieteen vapautta ei ole käytännössä mahdollista toteuttaa täysin ehdottomana oikeutena, vaan sen harjoittamisessa on otettava huomioon myös muut perusoikeudet. Esimerkiksi ihmiseen kohdistuvalle lääketieteelliselle tutkimukselle on asetettu eräitä rajoituksia. Tieteen vapauden toteuttaminen myös edellyttää, että tieteen harjoittamiselle on riittävät edellytykset. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että julkisen vallan tehtävänä olisi huolehtia kaikista ja kaiken tutkimuksen edellytyksistä. Niukkoja julkisia resursseja on välttämätöntä priorisoida ja kohdentaa.

Tieteen vapauden kannalta on myös tärkeää, että vastuulliset rahoitusorganisaatiot, kuten Suomen Akatemia, pohjaavat rahoituspäätöksensä laatuarvioihin, joiden perustana ovat kansainvälisten asiantuntijaneelien arviot.

Hallitus on tehnyt ja tekee historiallisen suuria investointeja tutkimus- ja kehittämistoimintaan, joilla pyritään nostamaan maamme uudelle kasvu-uralle, uudistamaan yhteiskuntaa, saamaan vientieuroja sekä parantamaan kansalaisten hyvinvointia. Edellisen hallituksen aikana sovittiin parlamentaarisesti TKI-järjestelmän kehittämisen periaatteista, joita ovat muun muassa tieteen vapaus sekä tutkimuksen ja koulutuksen laatu. Parlamentaarisen sovun mukaisesti säädettiin (lisäksi) laki valtion tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksesta vuosina 2024–2030 (1092/2022), jonka mukaan julkisen T&K-rahoituksen määrää lisätään tasaisesti vuosittain. Lisäksi valtioneuvosto hyväksyy kerran hallituskaudellaan T&K-rahoituksen käytön suunnitelman. Edellä mainitut parlamentaariset periaatteet on sisällytetty valtioneuvoston kesäkuussa 2024 hyväksymään valtion T&K-toiminnan rahoituksen käytön monivuotiseen suunnitelmaan. Suunnitelman mukaan perustuslain turvaama tieteen vapaus sekä tutkimustoiminnan edellytykset varmistetaan huolehtimalla kokonaisvaltaisesti pitkäjänteisestä ja ennustettavasta T&K-rahoituskokonaisuudesta, joka huomioi myös korkeakoulujen perusrahoituksen.

Suomen Akatemiaa koskevan lakia päivitettiin keväällä 2025. Muutos sisältää säännöksen, jonka mukaan Akatemian tulee huolehtia siitä, että tutkimuksen turvallisuus ja siihen kohdistuvat riskit tutkimushankkeissa, tutkimusyhteistyössä ja tutkimustulosten hyödyntämisessä otetaan asianmukaisesti huomioon. Tutkimuksen turvallisuudesta huolehdittaessa ei voida rajoittaa tutkijan oikeutta valita tutkimusaiheensa ja -menetelmänsä. Säännöksellä ei siis rajoiteta Suomen Akatemian rahoittamien hankkeiden aiheita tai muutenkaan oteta kantaa tutkimusaiheisiin. Tieteen vapaus ja tutkijoiden oikeus valita tutkimusaiheensa on tältä osin edelleen turvattu.

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Suomen Akatemian vuonna 2024 järjestämän Tiedefoorumin teemana oli akateeminen vapaus. Foorumin näkökulmana oli julkisessa keskustelussa esitetyt pyrkimykset rajoittaa tieteen vapautta ja keskustelua tutkimusaiheista. Foorumissa muun muassa keskusteltiin, miten häirinnän kohteeksi joutuneita tutkijoita voidaan tukea tutkimusorganisaatioissa ja laajemmin yhteiskunnan tasolla. Silloinen tiede- ja kulttuuriministeri Multala korosti puheenvuorossaan tutkijoiden vapauden ja laadukkaan korkeakoulutuksen vahvistamista ja edistämistä niin Suomessa kuin maailmalla. Foorumin keskustelussa todettiin, että oman tiedeyhteisön tuki ja julkiset puolustuspuheenvuorot ovat tärkeitä. Tutkimusorganisaatioissa on myös kehitetty toimintatapoja, joiden avulla tutkijat eivät jää yksi häirintätilanteissa.

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta (TJNK) on toteuttanut vuosina 2023-2024 valtakunnallisen sananvapaushankkeen tutkijoiden ja asiantuntijatehtävissä toimivien sananvapauden turvaamiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama hanke pyrki vastaamaan häirintään ja muihin uhkiin, jotka kohdistuvat tutkijoiden ja asiantuntijoiden työhön Suomessa. Hanke julkaisi toukokuussa 2025 kansalliset suositukset tutkimusyhteisön käyttöön. Suositusten tavoitteena on tutkijoiden ja asiantuntijatehtävissä toimivien suojeleminen häirinnältä ja painostukselta. Suositukset perustuvat tutkimusyhteisön kuulemiseen ja avoimeen kommentointiin.

Kansainvälinen akateemisen vapauden indeksi osoittaa, että valitettavasti tieteen vapaus ja tutkijoiden ilmaisunvapaus kaventuvat eri puolilla maailmaa. Tämä näkyy erityisen selkeästi autoritaaristen valtioiden harjoittamassa tieteen poliittisessa ohjauksessa.

Akateemisen vapauden indeksin perusteella ei ole helppoa tehdä selkeitä johtopäätöksiä akateemisen vapauden tilasta Suomessa. Suomi oli akateemisen vapauden indeksissä vuonna 2023 sijalla yhdeksän indeksin arvon ollessa 0,94. Vuonna 2024 Suomen sijoitus oli 13 ja indeksin arvo taas 0,93. Tämän perusteella vuosien 2023–2024 välillä akateemisen vapauden tilassa ei tapahtunut muutoksia Suomessa. Vuonna 2025 Suomen sijoitus akateemisen vapauden indeksissä oli laskenut sijalle 45 ja indeksin arvo oli 0,83. Suomen indeksin arvo laski niin kokonaisindeksin osalta, kuin siihen sisältyvissä kaikissa viidessä alaindikaattorissa, jotka ovat 1) Tutkimuksen ja opetuksen vapaus, 2) Akateemisen vuoropuhelun ja tiedon levittämisen vapaus, 3) Korkeakoulujen autonomia, 4) Vapaus toimia kampuksilla sekä 5) Akateemisen ja kulttuurisen ilmaisun vapaus. Epävarmaa on, onko akateemisen vapauden tila Suomessa heikentynyt kaikilla sen osa-alueilla yhden vuoden aikana vai onko kyseessä indikaattorin epävarmuuteen liittyvä muutos. Indeksien laskemisessa käytettävä menetelmä ei ole läpinäkyvästi arvioitavissa ja vaikuttaa siltä, että arviot perustuvat noin viiden maakohtaisen asiantuntijan näkemyksille akateemisesta vapaudesta.

Akateemisen vapauden tilaa tarkastellaan myös muissa selvityksissä, kuten Euroopan parlamentin ”Academic Freedom Monitor” -raportissa (2024), Eurooppalaisen yliopistojen yhteistyöjärjestön (European University Association, EUA) ”University Autonomy in Europe” -raportissa (2023) sekä Scholars at Risk -järjestön ”Free to Think” -raportissa (2025). Näissä raporteissa ei ole toistaiseksi tullut esille merkittäviä muutoksia Suomen akateemisen vapauden tilanteessa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön johdolla valmistellaan paraikaa korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visiota vuodelle 2040. Akateemisen vapauden toteutumista ja siihen mahdollisesti liittyviä kehittämistarpeita tarkastellaan myös tässä yhteydessä. Akateemisen vapauden suojelemiseksi ja vahvistamiseksi tarvitaan yhteiskunnan kaikkien toimijoiden yhteistyötä. Akateemisesta vapaudesta huolehtiminen kuuluu niin eduskunnalle, ministeriöille kuin korkeakouluille ja korkeakoulu- ja tiedeyhteisölle sekä eri alojen toimijoille ja kaikille kansalaisille.

Helsingissä 23.10.2025

Tiede- ja kulttuuriministeri Mari-Leena Talvitie

VN/30122/2025-OKM-2

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: